

JAN SPIAK

Akademia Rolnicza we Wrocławiu

KONDYCJA EKONOMICZNA PRZEDSIĘBIORSTW ROLNYCH ZARZĄDZANYCH PRZEZ SPÓŁKI PRACOWNICZE – STUDIUM PRZYPADKU

1. Wstęp

W procesie przekształceń własnościowych sektora państwowego w rolnictwie spółki pracownicze uczestniczyły na równych zasadach z innymi oferentami biorąc udział w przetargach na dzierżawę majątku po byłych PGR. Spółki tworzone przez załogi likwidowanych PGR miały na celu zachowanie dotychczasowych miejsc pracy, a dzierżawa od AWRSP gospodarstwa rolnego, w którym dotychczas pracowali, stwarzała taką szansę. W dalszej perspektywie zakładano możliwość ich stopniowego wykupienia z wypracowanych środków własnych.

Ograniczeniem w szerszym udziale załóg pracowniczych w procesie prywatyzacji sektora państwowego w rolnictwie były bariery kapitałowe oraz brak przygotowania kadry kierowniczej do nowych wyzwań gospodarki wolnorynkowej.

Wśród gospodarstw dzierżawionych od AWRSP, wyniki ekonomiczne gospodarstw zarządzanych przez spółki pracownicze w latach 2000-2002 według badań IERiGŻ, wykazały pogorszenie wskaźnika rentowności z 3,7 do 1,2%, podczas gdy dla ogółu badanych spółek dzierżawiących grunty wskaźnik ten zwiększył się 1,3 do 2,8% [Guzewicz, Osuch, Zdzieborska 2003].

Wyniki najlepszych gospodarstw dzierżawionych w latach 2000-2002, publikowane w „Rankingu 300” (podranking poszczególne formy prawno – organizacyjne), potwierdzały stopniowy wzrost wskaźnika rentowności działalności gospodarczej z 4,15 do 6,43%. Poziom tego wskaźnika był najwyższy spośród analizowanych grup gospodarstw wielkoobszarowych [Guzewicz, Kulawik, Osuch 2003].

2. Cel, metodyka, materiał

Celem badań było określenie rentowności działalności przedsiębiorstw rolnych zarządzanych przez spółki pracownicze oraz ich sytuacji finansowej w kontekście integracji z UE.

Badaniami objęto dwa celowo wybrane gospodarstwa wielkoobszarowe o różnych kierunkach produkcji zarządzane przez spółki pracownicze – typu kapitałowego (sp. z o.o.) działające w podobnych warunkach ekonomiczno-przyrodniczych.

Przedmiotem badań była ocena wydajności czynników produkcji oraz efektywności ekonomicznej gospodarowania przedsiębiorstw dzierżawionych w latach 2000-2002, na tle grupy porównawczej najlepszych gospodarstw dzierżawionych w kraju według „Rankingu 300” [Guzewicz, Kulawik, Osuch 2001-2003]. Porównanie wskaźników analizy ekonomicznej w układzie dynamicznym na tle grupy porównawczej miało wykazać charakter zachodzących zmian w badanych gospodarstwach oraz dzielące je różnice od gospodarstw najlepszych w kraju.

Badane gospodarstwa rolne zarządzane były przez spółki z o.o. o zróżnicowanym składzie udziałowców. W gospodarstwie rolnym o symbolu – GR udziałowcem większościowym była kadra kierownicza, natomiast w gospodarstwie rolnym o symbolu – GW kadra menedżerska była udziałowcem mniejszościowym.

3. Wyniki badań

Gospodarstwo rolne – GR prowadziło działalność ukierunkowaną na produkcję roślinną na obszarze 486 ha dzierżawionych użytków rolnych, w których udział gruntów ornych stanowił 71,6% (wskaźnik bonitacji 0,95 pkt). Wielkość zatrudnienia w badanym okresie utrzymywała się na niskim poziomie i wynosiła 1,8 robotnika przeliczeniowego (RP) na 100 ha UR. Wartość posiadanego majątku trwałego (bez majątku dzierżawionego) wynosiła 0,5 tys. zł/ha, a wartość majątku obrotowego 1,6 tys. zł/ha i utrzymywało się na podobnym poziomie w analizowanym okresie.

Gospodarstwo rolne – GW prowadziło wielokierunkową działalność rolniczą na dzierżawionych użytkach rolnych o powierzchni 436 ha. Udział gruntów ornych wynosił 81,4% użytków rolnych, a wskaźnik bonitacji 1,12 pkt. Wysoki poziom zatrudnienia 4,2 RP/100 ha UR wynikał z ponoszonych dużych nakładów pracy w chowie bydła mlecznego. Wartość majątku trwałego wynosiła 2,4 tys. zł, natomiast majątku obrotowego 2,7 tys. zł na 1 ha UR i wykazywała niewielki wzrost w badanych latach.

Badane przedsiębiorstwa różniły się posiadanymi zasobami siły roboczej oraz poziomem wyposażenia w środki trwałe i obrotowe. W stosunku do grupy

porównawczej gospodarstw posiadały mniejszą o około powierzchnię użytków rolnych oraz podobne pod względem jakości gleby.

W analizowanym okresie gospodarstwa nie wykazywały istotnych zmian w strukturze produkcji. Przychody netto ze sprzedaży surowców roślinnych stanowiły w GR ponad 95%, natomiast w GW były zbliżone do uzyskiwanych z produkcji zwierzęcej i wynosiły około 50% ogółu przychodów w gospodarstwie. W strukturze zasiewów obu gospodarstw dominowały zboża których udział w GR wynosił prawie 90% oraz w GW ponad 60%. Uzyskiwane średnie plony trzyletnie zbóż wynosiły w GR 35,4 dt/ha i były porównywalne z plonami w GW, które wynosiły 36,5 dt/ha. Prowadzony chów bydła mlecznego w gospodarstwie – GW został rozszerzony, a wielkość obsady bydła zwiększyła się z 34,7 do 37,6 SD/100 ha.

Zestawienie wskaźników wydajności czynników produkcji w latach 2000–2002 dla badanych gospodarstw przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Wskaźniki wydajności czynników produkcji w gospodarstwach
o różnych kierunkach produkcji w latach 2000–2002

Wyszczególnienie	J. m.	Gospodarstwo - GR					Gospodarstwo - GW				
		2000	2001	$\frac{2001}{2000} \times 100$	2002	$\frac{2001}{2000} \times 100$	2000	2001	$\frac{2001}{2000} \times 100$	2002	$\frac{2001}{2000} \times 100$
Wskaźniki wydajności:											
– użytków rolnych	tys. zł/ha	1,4	1,2	85,7	0,9	75,0	3,6	2,9	80,5	2,9	100,0
– siły roboczej	zł/1RP	77,5	72,0	92,9	55,8	77,5	69,2	72,2	104,3	69,4	96,1
– majątku trwałego	zł/zł	2,7	2,3	85,2	1,6	69,6	0,8	0,7	87,5	0,6	85,7

Źródło: Obliczenia własne i wyniki „Lista 300” [Leopolid, Ziętara 2003].

Produktywność użytków rolnych w analizowanych latach wykazywała większą tendencję spadkową w gospodarstwie o ukierunkowaniu roślinnym od 15 do 25% i była prawie dwukrotnie niższa jak w gospodarstwie wielostronnym. W badanym okresie gospodarstwa nie wykazywały zmian powierzchni użytków rolnych, stąd efekt zmniejszenia ich produktywności wynikał ze spadku przychodów ze sprzedaży. Wskaźnik wydajności siły roboczej w przeliczeniu na robotnika przeliczeniowego (RP), przy stałym poziomie zatrudnienia wykazywał stopniowy spadek z 77 do 56 tys. zł w przedsiębiorstwie GR oraz wartość 69 tys. w gospodarstwie GW, z wyjątkiem 2001 roku, gdy osiągnął wartość 72 tys. zł. Produktywność majątku trwałego netto była ponad 2 razy wyższa w gospodarstwie o ukierunkowaniu roślinnym, przy niższym o połowę wyposażeniu w majątek trwały netto, jak w gospodarstwie wielostronnym.

Przeprowadzona analiza wskaźników wydajności czynników produkcji w latach 2000-2002 wykazuje ich stopniowy spadek w obu typach produkcyjnych, co przy stabilnym poziomie wyposażenia w czynniki produkcji wskazuje na zmniejszanie intensywności produkcji.

Analiza ekonomiczna badanych gospodarstwach dzierżawionych (tabela 2) wykazała, że tendencja spadkowa przychodów ogółem wystąpiła w obu gospodarstwach. Wartość przychodów ogółem zmniejszyła się z 1,40 do 1,10 tys. zł/ha, tj. o 21,43% w przedsiębiorstwie – GR oraz w przedsiębiorstwie – GW z 3,80 do 3,10 tys. zł/ha UR, tj. o 18,72%. Odmierna sytuacja wystąpiła w grupie porównawczej gospodarstw dzierżawionych, w której przychody ogółem zwiększyły się z 4,48 do 4,76 tys. zł/ha UR (wzrost o 6,25%). W rezultacie prowadzonych działań dostosowawczych do wymogów rynku wynik finansowy stopniowo zmniejszał się w gospodarstwie o ukierunkowaniu roślinnym oraz zwiększał się w gospodarstwie wielostronnym. Poziom uzyskiwanego zysku netto na 1 ha UR był wielokrotnie niższy jak w grupie porównawczej, co wskazuje na niską efektywność gospodarowania w analizowanych gospodarstwach dzierżawionych przez spółki pracownicze. Zarządy spółek dzierżawionych gospodarstw wiążą duże nadzieje z możliwością otrzymania dopłat bezpośrednich do rolnictwa, które jak szacuje się mogą wynosić 118 euro do 1 ha wybranych upraw oraz 45 euro do 1 ha użytków rolnych. Jak podaje Kulawik „...łącznie wszystkie formy wsparcia rolnictwa z funduszy UE miałyby już w pierwszym roku członkostwa doprowadzić do wzrostu dochodów rolniczych o 25-30%...” [Kulawik 2003].

Tabela 2

Wybrane wskaźniki ekonomiczne w gospodarstwach dzierżawionych w latach 2000-2002

Wyszczególnienie	J. m.	GR					GW				
		2000	2001	$\frac{2001}{2000} \times 100$	2002	$\frac{2001}{2000} \times 100$	2000	2001	$\frac{2001}{2000} \times 100$	2002	$\frac{2001}{2000} \times 100$
Przychody ogółem	tys.zł/ha										
- gospodarstwo badane		1,40	1,20	85,7	1,10	91,7	3,80	3,20	84,2	3,10	96,9
- grupa porównawcza		4,48	4,70	104,9	4,76	101,3	4,48	4,70	104,9	4,76	101,3
Zysk netto	tys.zł/ha										
- gospodarstwo badane		0,16	0,08	50,0	0,02	25,0	0,01		0,03	300,0	266,7
- grupa porównawcza		0,24	0,25	104,2	0,18	72,0		0,24	0,25	104,2	72,0

Źródło: Obliczenia własne i wyniki „Lista 300” [Leopolid, Ziętara 2003].

Wyniki z analizy wskaźnikowej gospodarstw dzierżawionych w latach 2000-2002 przedstawiono w tabeli 3. Wskaźniki rentowności potwierdzają niski stopień zyskowności zarówno działalności gospodarczej jak i kapitału własnego badanych gospodarstw w stosunku do grupy porównawczej gospodarstw dzierżawionych. Kreowanie wartości dodanej w gospodarstwach zarządzanych przez spółki pracownicze było wyższe jak w pozostałej grupie gospodarstw dzierżawionych. Zarządy badanych spółek prowadziły ostrożną politykę w zakresie zaciągania zobowiązań długo i krótkoterminowych, stąd wysokie wskaźniki potwierdzające płynność finansową, znacznie wyższe jak w grupie porównawczej. Podobnie wysoki wskaźnik pokrycia zobowiązań nadwyżką finansową w badanych gospodarstwach jak w grupie porównawczej wskazuje na małe ryzyko ponoszone w zaciąganiu zobowiązań. Dzięki takim działaniom spółki pracownicze dzierżawiące gospodarstwa rolne pragną zachować pełną samodzielność w zarządzaniu, ale ograniczają przez to możliwości wykorzystania kapitałów obcych [Spiak 2002].

Tabela 3

Wskaźniki efektywności finansowej gospodarstw dzierżawionych
w latach 2000-2002

Wyszczególnienie	GR			GW			Grupa porównawcza		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Wskaźniki rentowności:									
– działalności gospodarczej (%)	10,7	6,8	1,6	0,19	0,92	2,59	4,15	5,31	6,43
– kapitału własnego (%)	8,6	4,2	0,85	0,11	0,44	1,14	17,57	19,32	15,41
Wskaźnik wartości dodanej (%)	66,7	58,2	50,4	50,30	52,45	48,94	34,23	36,79	35,56
Wskaźnik płynności:									
– bieżący (zł/zł)	41,1	63,4	33,5	3,05	3,03	3,61	1,60	1,79	1,79
– szybki (zł/zł)	10,4	29,6	19,8	1,46	1,13	1,03	0,60	0,71	0,72
Pokrycie aktywów kapitałem własnym (%)	31,1	32,1	33,3	39,3	37,2	47,2	36,5	36,0	47,1
Pokrycie zobowiązań nadwyżką finansową (zł/zł)	8,89	9,68	2,96	0,26	0,39	0,47	0,15	0,19	0,22

Źródło: Obliczenia własne i wyniki „Rankingu 300” [Guzewicz, Kulawik, Osuch].

4. Podsumowanie

Działania dostosowawcze badanych gospodarstw, dzierżawionych przez spółki pracownicze, do wymogów rynku w zakresie struktury produkcji polegały na uproszczeniu produkcji w gospodarstwie GR o ukierunkowaniu roślinnym, uprawie zbóż (90-92% zasiewów) oraz rzepaku. W gospodarstwie o ukierunkowaniu wielostronnym rolniczym GW, w produkcji roślinnej nastawiono się na

uprawę zbóż i rzepaku (80-82% zasiewów) oraz zwiększeniu chowu bydła mlecznego (o 8,5%).

Przeprowadzona analiza wydajności czynników produkcji w latach 2000-2002 wykazała stopniowe zmniejszanie się wskaźników produktywności zasobów, przy utrzymaniu wyposażenia na zbliżonym poziomie. Uzyskane wyniki ekonomiczne (zysk netto na ha użytków rolnych) w badanych gospodarstwach, były kilkakrotnie niższe jak w grupie gospodarstw dzierżawionych, co potwierdziło pogorszenie efektywności gospodarowania.

Porównanie wskaźników płynności finansowej oraz pokrycia zobowiązań nadwyżką finansową wskazuje na ostrożne korzystanie przez spółki pracownicze z kapitałów obcych oraz zachowanie wysokiej zdolności do spłaty zobowiązań.

Właściciele badanych spółek pracowniczych widzą szansę na poprawę sytuacji finansowej gospodarstw w zmniejszaniu kosztów działalności poprzez modernizację parku maszynowego i unowocześnianie technologii produkcji, wykorzystując w tym celu środki z funduszy unijnych i dopłat bezpośrednich dla rolnictwa.

LITERATURA

1. Guzewicz W., Kulawik J., Osuch D. (2003): Ranking 300 najlepszych przedsiębiorstw rolnych. Nowe Życie Gospodarcze – dodatek do nr 20/2003, 22/2002, 21/2001.
2. Guzewicz W., Osuch D., Zdzieborska M. (2003): Wyniki produkcyjno-ekonomiczne wielkoobszarowych gospodarstw powstałych z majątku byłych PGR. IERiGŻ, Warszawa.
3. Kulawik J. (2003): Integracja polskiego rolnictwa z Unią Europejską a jego finansowanie. Zagadnienia Ekonomiki Rolnictwa, nr 2, 8-24.
4. Lepold A., Ziętara W. (2003): Liderzy polskiego rolnictwa. Nowe Życie gospodarcze – dodatek do nr 20, 4-5.
5. Spiak J. (2002): Ekonomiczna efektywność działalności gospodarstw wielkoobszarowych w latach 1998-2000. Roczniki Naukowe SERiA, tom IV, zeszyt 4, 157-160.

JAN SPIAK

KONDYCJA EKONOMICZNA PRZEDSIĘBIORSTW ROLNYCH ZARZĄDZANYCH PRZEZ SPÓŁKI PRACOWNICZE – STUDIUM PRZYPADKU

STRESZCZENIE

Przeprowadzone badania miały na celu określenie rentowności działalności gospodarczej oraz sytuacji finansowej gospodarstw dzierżawionych przez spółki pracownicze w kontekście integracji z UE. Działania dostosowawcze gospodarstw w zakresie struktury produkcji polegały na uproszczeniu do dwóch lub trzech gałęzi produkcji roślinnej oraz zmniejszeniu intensywności produkcji. W analizowanych latach 2000-2002 wystą-

pił spadek wskaźników wydajności czynników produkcji, co wpłynęło na pogorszenie efektywności gospodarowania. Spółki pracownicze obawiając się utraty płynności finansowej zachowywały dużą ostrożność w zaciąganiu zobowiązań długoterminowych. Dzierżawcy, jako ważne źródło finansowania nakładów inwestycyjnych w gospodarstwie, wymienili przyszłe dopłaty bezpośrednie do rolnictwa.

JAN SPIAK

ECONOMIC FORM OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ADMINISTERED BY WORKER PARTNERSHIPS – STUDY OF CASE

SUMMARY

Main aim of this research was to define profitable of economic activity and financial status of agricultural farm rented by working companies in context of integration with EU. Adapted operations of farms, in range of production factor relied in reduction to 2 or 3 species of vegetable production and decrease of production intensity. In analyzed 2000-2002 years index efficiency of production factor diminished, what effected deterioration of efficiency of farming. Working companies fearing losses of financial liquidity maintained big precaution in dragging long-term obligation. Leasers mentioned future direct surcharges to agriculture as important source of finance of investment outlay in farm.